

Adresseinformasjon fylles inn ved ekspedering. Se mottakerliste nedenfor.

Vår ref:
23/00377-1

Saksbehandler:
Thov Midtsund Nordbø

Dato:
28. april 2023

Forespørsel om møte med justis- og beredskapsminister Emilie Enger Mehl

Barneombudet ber om et møte med statsråd Emilie Enger Mehl. Vi ønsker fortrinnsvis å få berammet et møte på denne siden av sommeren.

Nedenfor følger noen utvalgte tema som vi ønsker å diskutere nærmere med statsråden i et møte.

Rettsikkerheten til barn som har begått alvorlig kriminalitet

Rettspsykiatriske vurderinger

Barneombudet mener at kvaliteten på rettspsykiatriske vurderinger av barn er en fare for rettsikkerheten til barn. Bekymringen er tidligere adressert departementet ved brev av 4. juni 2021, og er blitt ytterligere forsterket de siste årene. Bekymringen har særlig grunnlag i tre forhold.

- Barneombudets gjennomgang av straffesaker mot barn. Funnene er utførlig beskrevet i [Barneombudets brev til Justisdepartementet 4. juni 2021](#).
- Informasjonsinnhenting fra sentrale fagmiljøer som Nasjonal enhet for rettspsykiatriske sakkyndighet (NERS), Den rettsmedisinske kommisjon (DRK), ungdomsenhetene i Bergen og på Eidsvoll, forskere ved Universitetet i Bergen og advokatforeningens forsvarergruppe, som deler våre bekymringer.
- Problemstillingen er nylig ytterligere aktualisert etter gjenopptakelse og ny dom i den såkalte «Vollen-saken».

Rettspsykiatriske vurderinger er ofte sentrale bevis i de mest alvorlige straffesakene mot ungdom, og spiller ofte en avgjørende rolle ved spørsmålet om tilregnelighet og valg av reaksjon. Avgjørelser som i stor grad er bestemmende for barnets fremtid. Å sikre god kvalitet i de rettspsykiatriske vurderingene er derfor grunnleggende for å sikre god rettssikkerhet.

Torggata 2-4,
0181 Oslo

Postboks 8889 Youngstorget,
0028 Oslo

Barneombudet har tre sentrale anbefalinger som vi mener vil styrke barns rettsikkerhet.

For det første er det behov for at det utvikles faglige retningslinjer med metodiske krav til rettspsykiatriske vurderingene. Faglige retningslinjer vil i større grad kunne sikre at undersøkelsene ivaretar hensynet til at barn er i utvikling og at det benyttes metoder og testinstrumenter som er utviklet for barn. I tillegg bør det i mandatet til de sakkyndige i saker som gjelder mindreårige stilles krav til anerkjente metoder og bruk av testinstrumenter for vurdering av blant annet fungering, evner og voldsrisiko.

I brev av 4. juni 2021 fremmet barneombudet samme anbefaling overfor departementet. I etterkant av dette har i tillegg fagmiljøet etterspurt retningslinjer for sakkyndigarbeidet. Professor Linda Grønning og leder av rettsmedisinske kommisjon Karl Henrik Melle fremhever i en artikkel i Tidsskrift for strafferett «behov for utvikling av faglige retningslinjer for utredning av alvorlighet av svikt i funksjonsevne og virkelighetsforståelse». ¹

For det andre mener vi Justisdepartementet i samarbeid med Helsedepartementet bør vurdere en ordning der barn og unge kan legges inn til observasjon etter straffeprosessloven § 167, på et sted med særlig barnefaglige kompetanse. Dette vil gi en mulighet til å observere den siktede over tid, bygge en relasjon og gjøre forsvarlige og gode vurderinger. Også artikkelen i Tidsskrift for strafferett viser til at kompleksiteten i rettspsykiatriske vurderinger av barn og unge fordrer inngående kunnskap om barns utvikling. Forfatterne anbefaler derfor døgnobservasjon som en hovedregel og påpeker mangelen på et fagmiljø og institusjoner som kan utføre slike observasjoner og vurderinger. Også denne anbefalingen ble fremmet overfor departementet i brev av 4. juni 2021. Så vidt Barneombudet kan se har ikke departementet i sitt svarbrev av 14. desember 2021 svart på denne konkrete anbefalingen.

I sitt svarbrev beskriver departementet arbeid som har vært gjort, utvikling av nye regler om tilregnelighet og opprettelse av NERS. Departementet skriver om NERS: «Erfaringene fra virksomheten så langt vil bli evaluert i 2022 i regi av Helse Midt-Norge. På bakgrunn av gjennomgangen vil behovet for oppfølging og nye tiltak bli vurdert.»

Utfordringene med barns rettssikkerhet er alvorlige og har på nytt blitt aktualisert ved gjenopptakelse og ny dom i Vollen-saken, samt Grønning og Melles nevnte artikkel og NERS' brev til ledelsen på St. Olavs Hospital, datert 24.10.2022, hvor de reiser bekymring for antall og tilgjengelig rettspsykiatriske sakkyndige. I brevet presiseres det en særlig bekymring for å fremskaffe sakkyndige i saker der det er ønskelig med kompetanse innen barnepsykiatriske problemstillinger (f.eks. psykose og rus) og habilitering (f. eks utviklingshemming og autismspekterlidelser). NERS viser videre til at dette utfordrer rettsikkerheten til en særlig sårbar gruppe.

Til orientering har vi også hatt møte med Riksadvokaten hvor disse konkrete anbefalingene ble diskutert.

¹ Grønning og Melle, Jussens Venner vol. 57, s. 399–441

For det tredje er det behov for å se på mulige særregler for barn knyttet til minstetid for forvaring, og hvordan barn som er dømt til lange ubetingede fengselsstraffer skal kunne få en ny vurdering av spørsmålet om tilregnelighet, utover det som i dag følger av reglene om gjenopptakelse. Siden ungdom er i en utviklingsfase er det ofte krevende å vurdere om de har en alvorlig psykisk lidelse. Det er derfor ofte knyttet usikkerhet til de rettspsykiatriske vurderingene som gjøres i forkant av en rettsavgjørelse. Til tross for dette får rettspsykiatriske vurderingene som nevnt ofte stor betydning for valg av reaksjon. Etter hvert som vedkommende blir eldre, vil en ofte med større sikkerhet kunne fastslå om vedkommende lider av en alvorlig psykisk lidelse eller ikke. Etter barneombudets syn er det behov for å styrke rettssikkerheten ved at lovverket i større grad tar høyde for den usikkerhet som ofte er knyttet til rettspsykiatriske vurderinger av barn.

Tiltak vil kunne handle om tilgang på rettshjelp under straffegjennomføringen og endringer i regelverket slik at det åpnes for nye rettspsykiatriske vurderinger oftere enn det dagens regelverk legger opp til. I dag vil eksempelvis barn som er dømt til forvaring normalt ikke få en ny rettspsykiatrisk vurdering før utløpet av minstetiden.

Gjenopptakelsen av Vollen-saken illustrerer dette ved at det der gikk 6 år, som var minstetiden, fra dom på forvaring til det forelå en ny rettspsykiatrisk vurdering, hvor det som kjent ble konkludert med at domfelte var utilregnelig på gjerningstidspunktet som følge av en alvorlig psykisk lidelse. Domfelte skulle dermed ikke vært dømt til forvaring, men til dom på psykisk helsevern.

Regjeringens arbeid med forebygging- og behandlingsreform på rusfeltet

Barneombudet har nylig gitt innspill til regjeringen forebygging- og behandlingsreform. Her påpeker vi at Grunnloven § 104 og FNs barnekonvensjon bør sette forpliktende rammer for reformarbeidet.²

FNs barnekonvensjon artikkel 33 gir barn rett til beskyttelse mot narkotika. Plikten innebærer å forebygge bruk av narkotika og gi adekvat behandling og skadereduserende tjenester til barn og unge med rusproblemer. Bestemmelsen gir også barn rett til å bli beskyttet mot produksjon og salg av narkotika.

Politiet har i mange år hatt en sentral rolle i det rusforebyggende arbeidet overfor barn og unge. Barneombudet registrer at Høyesteretts praksis ved rusavhengiges befatning med narkotika til egen bruk og Riksadvokatens presisering av gjeldende retningslinjer for narkotikasaker, synes å ha endret politiets prioriteringer arbeid overfor grupper som bruker rusmidler, inkludert barn og unge. Praksisendringen gir seg blant annet utslag i at de rådgivende enhetene for narkotikasaker, som ble etablert i alle norske kommuner 1. juli 2022, foreløpig har stor kapasitet, fordi påtalemyndigheten i liten grad henviser sak.

² Innspill til helse- og omsorgsdepartementet i forbindelse med deres arbeid om forebygging- og behandlingsreformen: <https://www.barneombudet.no/vart-arbeid/brev-til-myndighetene/innspill-til-forebyggings-og-behandlingsreformen-pa-rusfeltet>

Barneombudet er positiv til at ungdom som står i fare for å utvikle et rusproblem får hjelp utenfor straffesporet. I mange kommuner er imidlertid politiet den eneste inngangen til hjelp for barn og unge som står i fare for å utvikle et rusproblem. Vi er bekymret for at politiet nå prioriterer ned det oppsøkende arbeidet rett mot barn og unge, samtidig som mange kommuner, uten politiets støtte, står uten gode verktøy til å fange opp ungdom som står i fare for å utvikle et rusproblem.

Politiet har forebygging som sin hovedstrategi. Barneombudet mener det er behov for at Justisdepartementet utreder hvilken rolle og virkemidler politiet skal ha i det rusforebyggende arbeidet overfor barn og unge.

Ungdomsstraff – behov for domstolskontroll

Ungdomsstraff er viktig for å oppfylle kravene i barnekonvensjonen om at ungdom ikke skal i fengsel, og at straff rettet mot ungdom skal ta sikte på å gi dem hjelp, støtte, utdanning og reintegrering i samfunnet. Barneombudet er positive til at Justisdepartementet ønsker å videreutvikle straffereaksjonene ungdomsstraff og ungdomsoppfølging.

Vi har i begge våre høringsinnspill foreslått at departementet vurderer å innføre domstolskontroll i disse sakene. Etter vårt syn ville dette gjort straffen mer effektiv og fleksibel. Vi viser i denne forbindelse til Oslo tingretts analyse av avsagte U18-saker i 2021, samt deres siste høringssvar knyttet til konfliktrådsloven, straffeloven m.v som peker på et behov for økt domstolskontroll, og hvor de foreslår at Oslo tingrett kan pilotere en slik ordning.

Barn som søker beskyttelse i Norge

Barn som søker beskyttelse i Norge, er en særlig sårbar gruppe. Den ekstraordinære økningen i ankomster til Norge medfører et stort press på mottakssystemet og tilhørende tjenester. Barneombudet mener det er spesielt bekymringsfullt at barn med særskilte behov for tilrettelegging ofte blir boende lenge i mottak, i påvente av bosetting. Vi er ytterligere bekymret for hvorvidt barn i mottak får nødvendig oppfølging, herunder tilstrekkelig helsehjelp og et tilpasset aktivitetstilbud. For at barn skal få realisert sin rett til en tilfredsstillende levestandard, er det viktig at beboere på mottak har et stønadsnivå som sikrer dette og som tar høyde for dagens økonomiske situasjon.

Den nye statlige tilsynsordningen med omsorgen med enslige mindreårige som bor i asylmottak trådte i kraft 1. juli 2022. Barneombudet er kjent med at Helsetilsynet har bedt Justis- og beredskapsdepartementet om å oppjustere bevilgningen til tilsynsordningen, da det er stort behov for økte ressurser og den nåværende mangelfulle finansielle situasjonen anses som alvorlig. Det er etter vårt syn avgjørende at tilsynet kan gjennomføres som forutsatt, for å sikre at enslige mindreårige får tilstrekkelig oppfølging og omsorg.

Torggata 2-4,
0181 Oslo

Postboks 8889 Youngstorget,
0028 Oslo

FNs barnekomité har bedt Norge om å styrke realiseringen av barnets rett til å bli hørt i asyl- og utvisningssaker som berører barn.³ Selv om barnets rett til å bli hørt er presisert i utlendingsloven, viser flere rapporter at det varierer hvordan utlendingsforvaltningen ivaretar og tilrettelegger for at barn skal kunne uttale seg fritt i saker som angår dem selv.⁴ Redd Barna har i 2022 fremmet forslag om at myndighetene oppretter et tilrettelagt senter for barn i asylprosessen.⁵ Barneombudet ber om at Justis- og beredskapsdepartementet følger opp denne anbefalingen.

Vi ønsker en kort redegjørelse rundt hvordan man nå sikrer bosetting også til barn med særlige behov, for å unngå unødig opphold på asylmottak.

Til orientering blir brevet sendt i kopi til helse- og omsorgsdepartementet og barne- og familiedepartementet.

Med vennlig hilsen

Inga Bejer Engh
barneombud

Thov Midtsund Nordbø
seniorrådgiver

Brevet er godkjent elektronisk og har derfor ingen signatur.

Mottakerliste

Justis- og beredskapsdepartementet

Kopimottakerliste

Barne- og familiedepartementet (BFD)
Helse- og omsorgsdepartementet

³ CRC/C/NOR/CO/5-6 avsnitt 14 (c)

⁴ Lidén, H. (2019): «Asylum» i «Children's Rights in Norway. An Implementation Paradox?», Universitetsforlaget; Redd Barna (2021): «Barn og unges tanker om trygghet på mottak», Redd Barna; Lillevik, R. Weiss, N. og Dinardi, C. (2022): «Om høring av barn i utvisningssaker», FAFO

⁵ Redd Barna (2022): «Vi må være trygge for å fortelle. Høring av barn i saker om beskyttelse: Hva kan vi lære av «barnehusmodellen»?», Redd Barna